

vliv na sebehodnocení dítěte. Např. prvorozené dítě vyrůstá mezi dospělými a orientuje se velmi intenzivně podle jejich očekávání a hodnocení (což platí i pro jediné dítě v rodině). Za těchto podmínek dítě posuzuje svoji hodnotu podle toho, jak se mu zdaří splnit očekávání rodičů (pokud tito svá očekávání nepřehánějí), a pravděpodobně se bude chovat tak, aby jejich očekávání splnilo. Jisté to však není.³⁰ Narození druhého dítěte s sebou přináší nutnou koncentrací pozornosti a péče matky na novorozence, což si prvorozené dítě může vyložit jako důkaz vlastní nedostatečnosti.³¹ Pokud mu rodiče neumožní korekci tohoto dojmu (třeba tím, že se přes veškerý stres s novorozencem pravidelně věnují také prvorozenému dítěti), může se na základě pochyb o své hodnotě začít chovat konfrontativně (nebo upadne do vývojového regresu) a vynucovat si tím pozornost svého sociálního okolí.

■ **Výchovný styl rodičů:** A. Adler rozlišuje mezi výchovou, která dítě uschopňuje ke zvládnutí životních úkolů a nároků vsedního dne (ta přispívá k realistickému sebehodnocení, úkolové zaměřenosti a schopnosti kooperovat se sociálním okolím) a výchovou, která bere dítěti odvahy k práci na úkolech, na vlastním vývoji a ke spolupůsobení ve společenství druhých lidí (tato vede k sebezpochybám, k vyhýbání se odpovědnosti a ke snaze kompenzovat vlastní nedostatečnost uplatňováním mocensky zaměřené „prestižní politiky“.³²

Poznámka: V prvním případě je výchovné působení charakterizováno přijetím dítěte a láskou k němu jako takovému (aniž by nejdřív muselo splnit nějaká očekávání či podmínky), důvěrou v jeho schopnosti učít se a vyvíjet se na základě vlastních zkušeností a partnerskou spoluprací s ním při zvládnutí každodenních záležitostí (= poskytnutí nezbytné a dostačující dopomoci v případě potřeby stejně jako vyžadování přiměřené spoluúčasti na zabezpečení rodinného společenství). V druhém případě je výchovné působení charakterizováno buď přílišnými nároky na dítě a tvrdým postupem při jejich prosazování, nebo naopak ochrannitelským rozmazlováním dítěte a přílišnou povolností. Také lhostejný postoj rodičů k dítěti stejně jako jeho skryté či zjevné odmítnutí mohou s velkou pravděpodobností vést k tomu, že dítě začne pochybovat o vlastní hodnotě.

■ **Zatěžující události a osudové rány** mohou také přispět k tomu, že se dítě začne cítit méněcenné. Např. rozvod rodičů může být dítětem interpretován jako důkaz toho, že ho nemají rádi, protože není dost dokonalé. Nebo neštěstí v rodině, se kterým se dítě nedokáže vyrovnat (jako např. náhlé úmrtí jednoho z jejích příslušníků), může podnítit výkladové konstrukty, vedoucí k pochybám o vlastní hodnotě.

³⁰ Individuálně psychologický výklad souvislosti má vyložené pravděpodobnosti charakter. Základní pravidlo při hledání aspektů objasňujících životní styl konkrétního jedince zní: „Všechno může být i jinak“.

³¹ Tato principiální změna rodinné situace bývá z hlediska jejího významu pro prvorozené dítě označována jako „svržení z trůnu“.

³² Podle Adlera hraje výraznou roli nejen v průběhu raného dětství, tzn. při vytváření životního stylu jako výrazu vnitřního přesvědčení dítěte o jeho vlastní hodnotě, ale i v pozdějším – zejména školním – věku, tzn. při jeho eventuelním dotváření a změnách. Z toho důvodu zakládá ve 20. letech minulého století ve Vídni výchovné poradny a angažuje se v doškolování učitelů. Jeho přednášky vyšly souborně pod názvem „Individualpsychologie in der Schule“ (Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag 1973).

Poznámka: Životní styl jako výraz vnitřního přesvědčení dítěte o vlastní hodnotě se vytváří během prvních 4–5 let života a určuje i v dalším průběhu života prožívání, myšlení a chování svého tvůrce a nositele. To však neznamená, že by byl nezměnitelný – např. pokud žák začne víc věřit ve své schopnosti a akceptovat i svoji lidskou nedokonalost (a v tom mu škola může být dobře nápomocna), je dosti pravděpodobné, že se přestane chovat rušivě.

Teze k zapamatování:

- Chování individua je charakterizováno sociální podmiňeností, zacíleností (finalitou), aktivním spoluutvářením situace a ne vždy plně uvědomovaným subjektivním kontextem jeho řízení.
- Jedním z podstatných faktorů rušivého chování žáka jsou pochyby o vlastní hodnotě. Ty vytvářejí nejen jeho přičinné pozadí, ale určují i finální aspekt: rušivě se chovající žák se snaží vyhnout hrozícímu selhání a negativnímu hodnocení, ale jde mu i o to vynutit si na okolí důkazy vlastní důležitosti („politika prestiže“).
- Možné a časté příčiny negativního sebehodnocení jsou:
  - *všeobecná situace dítěte ve světě dospělých,*
  - *skutečné či domnělé nedostatečnosti vlastního organismu,*
  - *ekonomická a sociální situace dítěte a jeho rodiny,*
  - *pohlaví dítěte v kontextu společenského a rodinného významu,*
  - *rodinná atmosféra a sourozenecká konstelace,*
  - *výchovný styl rodičů,*
  - *zatěžující události a osudové rány.*
- Rušivé chování žáka sleduje většinou následující (ne vždy plně uvědomované) cíle:
  - *vynutit si pozornost učitele a ostatních žáků,*
  - *určovat dění ve třídě,*
  - *potrestat učitele za reálné či domnělé krivdy,*
  - *dokázat učiteli jeho nemožnost.*

Podněty k zamýšlení a diskusi:

- Má rušivé chování opravdu jen jmenované čtyři cíle, nebo jich může být – v závislosti na dané situaci – více i v kombinaci?
- Je finalita rušivého chování žákovi samotnému opravdu nejasná, resp. žákem neuvědomovaná? Vždyť je zjevné, že vyhlášení „žáci zlobivci“ ruší vědomě! Co si o tom myslíte? Pokuste se posoudit z tohoto hlediska rušivé chování konkrétního žáka z Vaší praxe.